

- ב. טיפול יסודי וקבוע מוציא ירק מחזקת מתולע.
- ג. אם נמצא ירק מתולע לאחר הריסוס יש לבדוק את כולו בדיקה מדגמית, אבל השיטה לא נפסלה.
- ד. אם נמצא חרקים בירקות יש לחוש רק למקום בו נמצאו החרקים בתוך החממה.
- ה. אין לחוש מחממה לחממה.
- ו. אי"צ לחפש חרקים בירקות באמצעים מלאכותיים. ורק אם יש ספק בראיית העיניים יש להעזר באמצעים מלאכותיים.
- (ושאלה מעין זו התעוררה גם לגבי חזקת הכשרות של סתם אדם מישראל שאינו ממזר ח"ו. ובזמנינו התחדשה בדיקת DNA שנחשבת לבדיקה אמינה במיוחד, ועל פיה ניתן לקבוע בוודאות את כשרותו של כל אדם המוחזק בכשרות. ולא מצאנו בפוסקים מי שהצריך להשתמש בבדיקה זו, אלא סמכינו ארובא ואחזקה. ואולי שם ילפינו מאליהו שלא יגלה את הממזרים שנטמעו בישראל, וגם אנו לא נשאל אותו, כי גם זה בכלל גזה"כ "ממזר ודאי אמר רחמנא – ולא ממזר ספק". וקצת דמי לערלה בחו"ל, שספיקה כשר מעיקר הדין.)

מסקנות

- א. בדיקה מדגמית מועילה בירק שאין דרכו להתליע.

סימן סב

חרק יבש בירק

- ראשי פרקים
- שאלה
- א. דין חרק שהתייבש
- ב. חרק הסמוי מן העין
- ג. האם שטיפה מועילה?
מסקנה

* * *

שאלה*

עובד המכון הגיע אלי ובידו מיקרוסקופ, וגרגיר תירס שעליו יש נקודה חומה הנראית לעין, אולם איש שאינו מומחה לא חושד בה שהיא חרק. אך לאחר התבוננות מעמיקה דרך המיקרוסקופ ניכרות בנקודה זו צורות רגליים, המעידות שהיה כאן חרק

ואלו שרידיו. ומכיון שהתירס עבר שטיפה בסבון ומלח, נמצא שהחרק בלע את החומרים וטעמו נפגם. וכמו כן, ניתן לייבש את התירס, והייבוש ירוקן את כל תוכנו של החרק ותישאר רק המעטפת הקרנית שלו.

האם יש לאסור את כל התירס בגלל

* לרב יגאל קמינצקי הרב האזורי של חבל עזה.

ועיין בשו"ת 'ציץ אליעזר' (ח"ג סימן לג) שהסתמך על סברא זו כדי להתיר את הג'לטין, שמיוצר מעצמות יבשות. ועיי"ש (ה"ד בפתיחה) שהביא את תשובתו של הגר"י אברמסקי, שאף הוא היקל בג'לטין והסתמך בעיקר על הסברא שעצמות מותרות.

יתרה מזו, לדעת הגר"י אברמסקי גם הרמב"ם מודה שעצמות יבשות מותרות לגמרי, ואין בהן אפילו איסור מדרבנן. ורק לגבי עצמות רכות כתב שיש בהן איסור דרבנן משום שיש בהן טעם, ולאמיתו של דבר אף עצמות רכות רובן לא יהבי טעמא, והאריך להביא ראיות לדבר.

ונמצא לדבריו שאין בעצמות יבשות איסור כלל, וגם עצמות רכות לא נאסרו אלא מדרבנן. ויש להעיר מרגלי הדבורים, שהן עצמות רכות ואדרבה הדבש משמרן, ועם כל זה כתבו התוס' שרגלי הדבורים מותרות.

וכמו כן יש לומר גם בנד"ד, שהרי מדובר בחרק שהתפרק ולא נותרו ממנו אלא שרידים שודאי התייבשו, ואם כן אין בו עוד איסור אכילת שרץ. וגם אם נניח שהחרק הנ"ל לא התייבש לגמרי ותוכנו לא התרוקן, לכאורה לא גרע מרגלי הדבורים והם מותרים. וצ"ע.

והנה, ידידי הרב יהודה עמיחי רצה לדמות את הנד"ד לחמץ שנשרף, שהרא"ש (פסחים פ"ב ס' א) אסר לאוכלו מדרבנן משום שהאוכל 'אחשביה'. וב"ד אברהם' (ס' פד) הסיק מדבריו שאין להתיר שרץ שרוף באכילה לאדם בריא משום דאחשביה, אלא רק לחולה. והיינו משום שהחולה אינו אוכלו לשם אכילה אלא לשם תרופה, ואם כן לא החשיבו לאוכל. וכמו כן יש להתיר איסור שרוף באכילה כשהוא בתערובת, משום שגם במקרה זה

מציאותם של חרקים כאלו?

א. דין חרק שהתייבש

נראה לדמות שאלה זו למה שדנו התוספות (עבודה זרה סט, א ד"ה ההוא):

יש לתמוה עכשיו היאך אנו אוכלים דבש דבורים והלא רגלי הדבורים מעורבים בדבש, ואף על גב דהוי פגם מ"מ השרץ עצמו דאיפגם מיתסר לכו"ע.

לכן נראה לר"ת דודאי רגלי הדבורים כיון דעצמות בעלמא נינהו מותרים, דהא העצמות טהורים דתנן: "עצמות החמור טהורות ורגלי הדבורים כעצמות החמור".

וכן נפסק בשו"ע (י"ד סי' פא סע' ח), אם כי בניסוח שונה:

דבש דבורים מותר ואף על פי שגופי הדבורים מעורבים בו, וכשמפרישים הדבש מהם מחממין ומרתיחין אותן עמון מותר, משום דהוי נותן טעם לפגם.

ומקור דבריו בתוס' שהבאנו (עיי' ב"י ובבאה"ג שם). ועל כרחק כוונתו לא לגופי הדבורים אלא לרגליהם, וגופי הדבורים שהיו בדבש והוצאו ממנו אע"פ שנתנו טעם לא אסרו את הדבש משום דהו נותן טעם לפגם. ואם כן, על אחת כמה וכמה בנד"ד שהחרק התייבש לגמרי וכל תוכנו התרוקן, והריהו עדיף על רגלי דבורים שהן עצמות רכות והדבש משמרן.

ובטעם הדבר כתב הרמב"ם (הל' מאכ"א פ"ד הי"ח): "מפני שאין אלו ראויים לאכילה", ומשום כך אין בעצמות איסור דאורייתא אלא רק איסור דרבנן. וב'מגיד משנה' שם הביא מקור לסברא זו מן הספרא (שמיני פרשה ב, פרק ז):

מבשרם לא תאכלו – ולא מן העצמות ולא מן הגידין ולא מן הטלפים שלהם.

אך לאחר העיון נראה שנד"ד גריעא טפי. שכן כנימות המגן ניכרות גם בעין בלתי מזוינת, אלא שאדם רגיל אינו יכול לזהותן כיון שאינו מיומן בבדיקה. ורק בכגון דא סבר החזו"א שעלינו להזדקק למומחים, כדי ללמוד מהם כיצד לזהות באופן נכון את החרקים שניתנים לזיהוי בראיית העין. בנד"ד לא ניתן לזהות את שרידי החרק אלא באמצעות מקרוסקופ, וכה"ג אולי גם החזו"א יודה שהתורה לא הצריכה אותנו להזדקק לבדיקה זו. כי התורה לא ניתנה למלאכי השרת ולמומחים בעלי אמצעי ראייה מיוחדים, אלא לבני אדם בראייתם הטבעית. ולדוגמא, ברור שיצורים מיקרוסקופיים אינם אסורים וכפי שכתבו ה'בינת אדם' (כלל לח ס"ק מט) וערוה"ש (סי' פד) ועוד פוסקים.

ואמנם מצינו בהלכה שימוש באמצעים מלאכותיים, וזאת כשיש לנו ספק שמתעורר באמצעות החוש ואנו רוצים לברר אותו. וכגון שנמצא נקב קטנטן באתרוג ולא ידוע אם נחסר משהו מן האתרוג, וכן כשנמצא הפסק או חיבור קלים באותיות ס"ת ולא ידוע אם הן נדבקו או נחסרו, וכמו כן יש לומר גם בנד"ד שיש ספק בזיהוי החרקים. ואכן, בכל המקרים האלו אנו רק נעזרים בזכוכית מגדלת בכדי לברר את הספקות. אולם לא מצאנו שהצריכו להשתמש בזכוכית המגדלת כדי לגלות בעזרתה פגמים אחרים שאינם ניכרים בעין. סברא דומה לזו, שלצורך בירור ספקות אנו נעזרים גם בגורמים לא טבעיים, אך לא קובעים דברים חדשים על פיהם, מצינו בתוס' (חולין מד, א ד"ה ורבי יהושע) שהתחבטו כיצד בת הקול הכריעה את ההלכה כבית הלל:

אינו מחשיבו לאוכל. וכמו כן י"ל בנד"ד שהרי גם החרקים אינם עומדים בפני עצמם אלא הם חלק מן התערובת, ואיש אינו מחשיב אותם לאוכל. יתרה מזאת, אנשים לא מודעים כלל לקיומם ולא שמים לב כלל אליהם, ואם כן אין כאן אחשביה ואין לאוסרם מסיבה זו. אולם לענ"ד אין לדמות ייבוש לשרפה. ובנד"ד החרק אינו שרוף אלא רק התייבש, ואם כן לכל היותר יש לו דין של עצמות האסורות מדרבנן. וגם אם נקבל את הטענה שיתכן שהייבוש לא רוקן את כל גופו של החרק וגרע מעצמות יבשות, עדיין יש לדון האם דינו שונה מעצמות הרכות שאיסורן אינו מהתורה, וכמו שכתב הגר"י אברמסקי. וצ"ע.

ב. חרק הסמוי מן העין

והנה בנד"ד יש עוד טעם להקל, שהרי הנקודה החומה שהתגלתה על התירס אינה נראית כחרק, ובעיני ההדיוטות לא ניכר על פניה כלל שהיא חרק. ורק בעלי המקצוע המתמחים במציאת חרקים, מתוך נסיונם העשיר כשהם רואים נקודה כזו עולה החשד בעיניהם שהמדובר בחרק, והם מאשרים זאת לחיוב או לשלילה ע"י המיקרוסקופ. וגם הם אינם יכולים לומר בודאות שהמדובר בחרק קודם שנבדק באמצעים מיוחדים.

ולכאורה היה מקום לדמות שאלה זו לשאלה דומה שגדולי הדור הקודם דנו בה בענין כנימות המגן, שאדם רגיל רואה אותן כנקודות שחורות, ורק בעלי מקצוע יודעים לזהות אותן כחרקים האסורים באכילה. דעת הגרי"א הרצוג להתיר החזו"א אסר.

לשמש לנו ככלי אפילו כדי לברר את הספיקות. יתרה מזו, בנד"ד הספק עצמו אינו מתעורר ע"י ההדיוטות, ועבורם אין כאן בית מיחוש, ורק המומחים הם שמסתפקים בדבר. וממילא, גם אם יתברר הדבר ע"י זכוכית מגדלת אין מקום לאסור, וכל שכן על ידי מיקרוסקופ.

וכיוצא בזה מצאנו לענין הריגת כינים בשבת שפטור עליה, ואין בזה חיוב של נטילת נשמה משום שכינה אינה פרה ורבה. ואע"פ שלפי הידע המדעי שבזמננו נעלה מכל ספק שגם כינים פרות ורבות, כמדומני שעדיין אין בהריגתן משום מלאכה דאורייתא. ועל כרחק, היינו משום שידע מדעי זה בא לנו באמצעים מלאכותיים שאינם תואמים את החוש הטבעי. שכן בעינים רגילות לא היה ניתן לגלות דבר זה, אלא רק באמצעות מכשירים משוכללים. ולכן משנה ראשונה לא זזה ממקומה, שכינה אינה נחשבת לפרה ורבה ומותר להורגה בשבת. אם כי נלפענ"ד שראוי לחוש לידע מדעי זה ממידת חסידות, אך לא מצד עיקר הדין.

(עיין 'פחד יצחק' לר' יצחק למפורנטי ערך 'צידה' שדן עם רבו הר"ל בריל, אם בזמנם יש לאסור את הריגת הכינים מדאורייתא, מאחר שהמדע גילה שגם כינים פרות ורבות. וטענתו של הר"י בריל שהמדע אינו מדויק, ומשמע מדבריו שאילו היה מוכח בעליל שהכינים פרות ורבות היינו מודים בזה לחכמי אוה"ע, כפי שרבי הודה להם בענין גלגל חוזר ומזלות קבועים (פסחים צד, ב). וכידוע, גילויי המדע בשטח זה השתכללו מאז, ומאז ימי פסטר הוכח סופית שאין החיים יכולים להופיע מן העיפוש. אלא שידע מדעי זה אינו ניכר לחוש הטבעי.)

ועיין בחזו"א (יו"ד סי יד, ז) שדן בכינים קטנטנות המצויות בעור הדג שניתן

ועוד דבת קול דבית הלל מסייע קרא דכתיב "אחרי רבים להטות" דבית הלל רובא הו, אלא דמעיקרא מספקא לן משום דבית שמאי מחודדין טפי. אבל בת קול דרבי אליעזר, רבנן דפליגי עליה הו רובא.

דהיינו, שכוחה של בת הקול מוגבל מלכתחילה למקום שפסיקת ההלכה נתונה בספק, אך אין בכוחה להכריע כנגד כללי הפסיקה. וכגון במחלוקת בית שמאי ובית הלל שחכמים התקשו להכריע בה, כיון שמצד הכמות תלמידי הלל היו עדיפים דהו רובא, ואילו מצד החכמה תלמידי שמאי היו עדיפים דהו מיחדדי טפי, ובת הקול הכריע שההלכה כבית הלל. אך במקום שיש כללי פסיקה ברורים כמו במחלוקת ר' אליעזר ורבנן, אין שומעין לבת קול.

וכעין זה יש לומר גם בנד"ד, שאמצעים מלאכותיים עשויים להועיל להכריע את ההלכה במקום ספק, אך ודאי אין בכחם לשנות את ההלכה עצמה.

ומשום כך נלענ"ד שיש להבחין בין זכוכית מגדלת לבין מיקרוסקופ, ולא הרי זה כהרי זה. וגם אם ניתן לברר את הספיקות באמצעות זכוכית מגדלת, אין מקום לעשות זאת באמצעות המיקרוסקופ. כי לזכוכית מגדלת יש עדיין קצת שייכות לתחום הטבעי, מה גם שהזכוכית היתה קיימת כבר בימי חז"ל, ויתכן שהיתה גם זכוכית מגדלת. וא"כ י"ל שבירור הנעשה בעזרת זכוכית מגדלת הוא עדיין בגדר בירור טבעי.

אך אם החרק קטן כל כך עד שלא ניתן כלל לזהות אותו כחרק אלא ע"י מיקרוסקופ, שהוא כלי חדש שלא היה בימי חז"ל והתורה, נלענ"ד שהוא אינו יכול

להכירם כחרקים אלא באמצעות מיקרוסקופ, ולכן לא נראה לי לאוסרם.

ג. האם שטיפה מועילה?

ראשית, צ"ע אם השטיפה ע"י מי סבון ומלח פוגמת את טעמו של החרק, והופכת אותו לנותן טעם לפגם. שהרי בלאו הכי חרקים המצויים בפירות הם בגדר 'נותן טעם לפגם' (עיין שו"ע סי' קד, סעי' ג). ואם כן, גם לאחר שנפגם התורה אסרתו ורק תערובתו מותרת, ושמא גם תוספת סבון לא מעלה ולא מורידה.

מיהו הסברא נותנת לומר שרק את פגימתו מצד עצמו התורה אסרה, אך פגימה נוספת של מלח וסבון יכולה להתירו לגמרי. וצ"ע.

ומ"מ נלענ"ד שאם בעלי חיים הרגילים לטרוף חרק זה נמנעים מלטורפו כשהוא ספוג סבון, די בכך כדי להפקיע ממנו שם איסור חרק, והריהו כמי שאינו ראוי לאכילת כלב. ונפק"מ מהגדרה זו, שאיסורו יורד לדרגה קלה יותר מנבילה הנותנת טעם לפגם ואינה ראויה לאכילת אדם (עיין ע"ז סח, א) שנחלקו בה התנאים, דהיינו לדרגת נבילה שאינה ראויה אפילו לאכילת כלב ופקע ממנה שם נבילה לגמרי.

(מיהו עיין חו"ד סי' קג, ס"ק א שכתב שגם נבלה שאינה ראויה לגר פקע ממנה שם נבילה והיא מותרת לא רק משום שאינה כדרך אכילתו אלא משום שפקע ממנה האיסור מכל וכל, וצ"ע).

ועיין בפר"ח (סי' קיג) שהחמיר בדין בריות המאוסות מצד עצמן כעכברים ויתושים, וסבר שהן עצמן אסורות גם אם נסרחו יותר מן הרגיל, שבאיסורן הן עומדות. אולם אני מסתפק, האם גם כאשר נסרחו כל כך עד שאינן ראויות עוד לאכילת כלב, האם גם אז נאמר שבאיסורן

לראותן בעין בלתי מזוינת, אלא שהן נעלמות בתוך הדג בשעת בישולו עד שאי אפשר לראותן. והנה, היה מקום לומר שהן בטלות בתערובת ברוב כדין יבש יבש, אלא שכל עוד הן בשלימותן לכאורה דינן כבריה שאינה בטילה, או לפחות כספק בריה מאחר שאיננו יודעים אם הן עדיין בשלימותן. אך החזו"א חידש, שכיון שאי אפשר לראותן, די בעובדה זו כדי לבטל מהן דין בריה. ולכאורה, דבריו אינם עניין כלל לנד"ד, כיון שמלכתחילה החרק לא ניכר ככזה אלא לאחר הגדלה של פי 20 לפחות, וקודם ההגדלה לא ראינו כלל שהוא חרק.

והעירני ידידי הרב יהודה עמיחי, שלדעתו דברי החזו"א שייכים לנד"ד, משום שגם כאן החרק התכווץ תוך כדי הטיפול הכימי, ורק מסיבה זו אנו נזקקים למיקרוסקופ כדי לראותו. וא"כ יש לדמותו קצת לכינים שהחזו"א דן בהם שע"י הבישול הם נעלמו. והוסיף, שלדעתו יש לחרקים אלו דין בריה כיון שמעטפת גופן עומדת בשלימותה.

אלא שבנד"ד איננו נזקקים לדין בריה משום שהחרק ודאי נחלק ואינו עומד בשלימותו. וזאת אם אמנם נאמנים דברי החוקרים שגופו של החרק כלה ולא נותרה ממנו אלא הקרנית, וא"כ הריהו כפוחלץ. וכי פוחלץ נדון כבריה? אתמהה! ומאידך, גם אין לדונו מדין תערובת, שהרי שרידי החרק ניכרים גם בפני עצמם, אלא שאיננו יודעים שהם חרקים אלא ע"י מיקרוסקופ. אך לאחר העיון נראה לי שאין דינם כחרקים אפילו לא מדרבנן, ואע"פ שבעבר היו גדולים יותר והתכווצו. לא יתכן לומר שהם התכווצו פי 20! הם התכווצו לכל היותר פי 2. וגם לפני שהתכווצו לא יכלו

שיש כאן ביטול ברוב, כי רוב הקלחים אינם נגועים ורק חלק קטן מהם נגוע. ואמנם לאחר שהתברר לנו כיצד לזהות את החלקים הנגועים והם ניכרים לנו, אם כן עבורנו אין כאן ביטול ברוב. אך כיון שרוב האנשים בעולם אינם מבינים בחרקים די הצורך ואינם יודעים לזהות אותם, אם כן מבחינתם זהו ביטול ברוב כיון שהאיסור אינו ניכר להם בפני עצמו.

אך לאחר העיון נראה לדחות סברא זו, שהרי בעל התירס יודע לזהות את הקלחים האסורים, והוא עצמו ודאי אינו יכול לסמוך על רובא דעלמא. וכיון שכך יש לאסור לו גם את מכירת התירס לאחרים, משום שהוא בעליה של התערובת ומסתבר שעיקר דין ביטול ברוב נידון מנקודת מבטו ולא מנקודת מבטו של הצרכן. ואם כן אי אפשר לסמוך על סברא זו, אך על הסברות האחרות שכתבנו אפשר לסמוך.

מסקנה

יש להתיר תירס שהיו עליו חרקים שנתייבשו ולא נותר מהם אלא החלק הקרני שבהם ואינם ניתנים לזיהוי אלא ע"י מיקרוסקופ. ויש לשטוף היטב את התירס.

הן עומדות? שהרי בע"ח שאינו ראוי לאכילת כלב כעפרא בעלמא הוא. ואע"פ שהפר"ח עצמו השתמש בביטוי "עפרא בעלמא", ואפילו הכי אסר את הבריות המאוסות. אולם יתכן שלא התכוון לדרגה כה מאוסה שהיא עפרא ממש. מיהו יש להסתפק אם שטיפה בסבון ומי מלח מועילה, גם אם הסבון והמלח פוגמים מאד את החרקים, אולם אח"כ שוטפים במים נקיים וגם הפגימה נשטפת והחרק חוזר לכמות שהיה. וכבר דנו בכך הפוסקים ואכמ"ל.

אך יש סיבה אחרת להתיר, השטיפה גורפת עימה את רוב רובם של החרקים שעל גבי התירס, ולא נותר מהם אלא מיעוט שאינו מצוי. והנה, לדברי עובד המכון שבא אלי כמחצית קלחי התירס נגועים בחרקים קודם השטיפה, אך לאחר השטיפה יורד מספרם עד לקלח אחד נגוע מתוך כשבעים, ובודאי מיעוט זה הוא מיעוט שאינו מצוי.

ואע"פ שסברא זו אינה פשוטה בכה"ג, שהרי קודם השטיפה התירס עמד בחזקת נגוע, ורק על ידי השטיפה ירד אחוז הקלחים הנגועים. ולכאורה במקרה כזה אין לומר שהוא מיעוט שאינו מצוי כיון שהיה מוחזק כמתולע. מכל מקום יתכן